

УДК 338.439.5:637.1:332.1(477) "71"

JEL Classification: Q13; Q18

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202101034>

М. В. МІСЮК, доктор економічних наук, професор
М. В. ЗАХОДИМ, кандидатка економічних наук, доцент

Розвиток ринку молока в контексті забезпечення продовольчої безпеки країни

Мета статті - розкрити сутність продовольчої безпеки та проаналізувати тенденції розвитку ринку молока в контексті забезпечення населення молочною продукцією.

Методика дослідження. В процесі дослідження використані діалектичні методи пізнання, системний підхід до вивчення економічних явищ, монографічний (при узагальненні вітчизняного та зарубіжного досвіду у визначенні економічної сутності продовольчої безпеки), аналізу і синтезу (при дослідженні рівнів виробництва молока і фізичної та економічної доступності населення до даної продукції), статистичних групувань (при виявленні місця регіонів у загальнонаціональному обсязі виробництва молочної продукції), економіко-статистичний (при обробці масових статистичних даних), абстрактно-логічний (при обґрунтуванні теоретичних узагальнень та формуванні висновків).

Результати дослідження. Обґрунтовано теоретичні аспекти продовольчої безпеки як економічної категорії, суть якої зводиться до здатності держави за різноманітних умов надати гарантії і забезпечити потреби населення в продовольчих товарах на науково обґрунтованому рівні споживання за платоспроможного попиту. Здійснено аналіз розвитку ринку молока в контексті забезпечення продовольчої безпеки, зокрема такого сегмента, як споживання молока відповідно до науково обґрунтованої норми та визначено тенденції забезпечення молоком регіонів України.

Елементи наукової новизни. За аналізу рівня споживання молочної продукції населенням регіонів України встановлено певні диспропорції у виробництві й формуванні регіональних продовольчих фондів, здійснено класифікацію регіонів України за функціями на ринку молока з урахуванням показника забезпечення власним виробництвом. Обґрунтовано необхідність міжрегіонального обміну продукції галузі з метою поліпшення рівня споживання на душу населення та зміцнення продовольчої безпеки.

Практична значущість. Наведені рекомендації можуть бути використані департаментами агропромислового розвитку обласних державних адміністрацій при розробці програм забезпечення продовольчої безпеки, враховуючи як розвиток власного виробництва молока, так і обмін між регіонами. Табл.: 3. Рис.: 2. Бібліогр.: 24.

Ключові слова: виробництво; молоко; продовольча безпека; ринок; норма споживання; регіон.

Місюк Микола Васильович - доктор економічних наук, професор, декан економічного факультету, Подільський державний аграрно-технічний університет (32301, Хмельницька обл., м. Кам'янець-Подільський, вул. Шевченка, 13)

E-mail: misyuknikolai@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-2903-7715>

Заходим Марина Володимирівна - кандидатка економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки, підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, Подільський державний аграрно-технічний університет (32301, Хмельницька обл., м. Кам'янець-Подільський, вул. Шевченка, 13)

E-mail: mzahodym@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-0010-8006>

Постановка проблеми. На Всесвітньому Продовольчому Саміті 1996 р. було визначено, що: «Продовольча безпека - це коли людина постійно має фізичний, соціальний і економічний доступ до достатніх, безпечних та корисних продуктів» [16, с. 3]. Забезпечення продовольством залишається найактуальнішим завданням для людства, що має довгостроковий і найскладніший характер не лише для України, але і для світової економіки. При цьому, якщо вирішення значно-

го кола важливих завдань передбачає наявність альтернативних рішень, то щодо продовольчого забезпечення такі резерви, на жаль, відсутні. Рівень продовольчого забезпечення населення виступає не лише соціально-економічним чинником, а й стратегічним в аспекті соціальної стабільності, економічного суверенітету держави та забезпечення найціннішого соціального ресурсу - здоров'я нації. В сучасних умовах розвитку економіки України і, зокрема, агропромислового комплексу, спостерігається тенденція до погіршення рівня продовольчої

© М. В. Місюк, М. В. Заходим, 2021

безпеки, передусім забезпечення продуктами тваринництва. Як свідчать результати дослідження Світового банку, третина населення України перебуває за межею бідності. Систематично знижується середньодушовий сукупний дохід сім'ї. Змінилася структура витрат населення. Якщо в економічно розвинених країнах на продукти харчування витрачається близько 9-14% сукупного доходу сім'ї, то в Україні - майже 65% [17]. На межі критичного рівня перебуває добове споживання продуктів харчування, особливо м'ясо-молочних продуктів.

Споживання продуктів, їх кількість та якість визначають здоров'я нації, працездатність населення, тривалість життя людей та рівень їх інтелектуальних здібностей. За оцінками експертів ВООЗ, здоров'я громадян на 8-12% зумовлюється національною системою охорони здоров'я, на 18-20% - генетичними особливостями людини, на 68-74% - способом життя, з якого найважливішою складовою визнано харчування. Тому, починаючи з 70-х років ХХ ст., проблема забезпечення належного рівня продовольчої безпеки знаходиться в центрі уваги світової спільноти. Згадана проблема стала глобальною: виробництво, розподіл і торгівля продовольством хвилює кожну державу незалежно від того, чи зазнає її населення голоду, чи забезпечене продовольством в доступному або надлишковому обсязі. Актуальність цього підтверджується висловлюванням Ж. Брійя-Саверена «Судьби націй зависят от того, как они питаются» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток вітчизняної економічної думки характеризується підвищеним інтересом у теоретиків і практиків до проблем, пов'язаних з такою економічною категорією як «національна безпека», складову якої становить категорія «продовольча безпека». Питання продовольчої безпеки та розвитку ринків продовольства висвітлені у працях В. І. Бойка [3], С. А. Гнатюка [2], О. В. Кочеткова [6], І. І. Лукінова [8], Ю. О. Лупенка [9, 15], М. Й. Маліка [9], В. Я. Месель-Веселяка [15], Л. Д. Павловської [12], Б. Й. Пасхавера [13], П. Т. Саблука [3, 16], Р. І. Тринько [17], М. Й. Хорунжого [18], Н. І. Шиян [19], іноземних дослідників [1, 21-23] та багатьох інших. Варто зазначити, що праці вчених спрямовані на розв'язання проблеми продовольчої безпеки, в яких розглядаються питання функціонування ринків

сільськогосподарської продукції, що тією чи іншою мірою спрямовані на розв'язання згаданої проблеми. Однак питання впливу розвитку ринку молочної продукції на рівень продовольчої безпеки залишається недостатньо вивченим і потребує практичних розробок.

Мета статті - розкрити сутність продовольчої безпеки та проаналізувати тенденції розвитку ринку молока в контексті забезпечення населення молочною продукцією.

Виклад основних результатів дослідження. У системі безпеки держави особливе місце належить системі продовольчої безпеки, трактування якої як економічної категорії, незважаючи на зростаючу увагу до неї, у вітчизняній науковій літературі доволі неоднозначне. Окремі автори, зокрема О. Кочетков та Р. Марков, виділяють три умовні групи щодо визначення категорії «продовольча безпека», а саме:

1. Стан продовольчої безпеки країни характеризується за допомогою двох критеріїв. Перший - наявність на продовольчому ринку країни продуктів харчування у кількості, достатній для підтримки активного, здорового життя усього населення країни (незалежно від місця виробництва цієї продукції), другий - критерієм слугує достатність продуктів харчування для всіх верств населення країни.

2. Стан продовольчої безпеки характеризується певним рівнем забезпеченості країни продуктами харчування вітчизняного виробництва.

3. Стан продовольчої безпеки країни визначається за наявністю на національному продовольчому ринку достатньої кількості продовольства (незалежно від місця виробництва цієї продукції) [6, с. 44].

Із твердженням деяких дослідників, за яким кількість продовольства визначається такою економічною категорією, як пропозиція, а доступні продукти харчування для населення відображаються попитом, не можна погодитися з наступних міркувань:

– у реальних умовах ринку мають місце не тільки попит, а й незадоволений попит, тобто попит може бути, проте за відсутності товарів він може бути незадоволений;

– доступність товарів для населення визначається не попитом, а фінансовими можливостями населення його задовольнити.

На переконання професора М. Й. Хорунжого, «продовольча безпека» вимагає все-

бічного обґрунтування та зумовлена кількома обставинами, а саме: по-перше, у теоретичному й практичному розумінні продовольча безпека (небезпека) виступає тим наріжним каменем, тим діалектичним стрижнем, який має детермінувати сутність аграрної політики держави на конкретному історичному етапі її розвитку; по-друге, якщо в суспільстві сформовано певну парадигму стосовно сутності продовольчої безпеки, то вона повинна бути всебічно зваженою та оціненою відповідно до тих світових тенденцій харчування населення і того рівня забезпечення продовольством, який досягнуто в державі; по-третє, саме поняття «продовольча безпека» повинно стати складовою частиною не лише аграрної, а й економічної політики держави, оскільки від цього безпосередньо залежить ставлення суспільства та органів управління до практичного розв'язання проблеми продовольчого забезпечення населення, а значить - подолання бідності; по-четверте, безпека (небезпе-

ка) продовольчого забезпечення як явище соціально-економічного характеру, яке має причинно-наслідковий зв'язок, повинно стати основою формування соціальної політики щодо визначення рівня прожиткового мінімуму, що є основою мінімального рівня заробітної плати та пенсійного забезпечення, інших індикаторів, якими визначається соціально-економічний стан у державі [18].

Таким чином, безпеку продовольчого забезпечення, на нашу думку, можна визначити як здатність держави за різноманітних умов надати гарантії і забезпечити потреби населення в продовольчих товарах на науково обґрунтованому рівні споживання за платоспроможного попиту (коли третина доходів витрачається на продовольство).

В ієрархії різних видів безпеки продовольча, як складова державної безпеки, повинна посісти особливе місце, оскільки нормальні та повноцінні продукти харчування не мають альтернативних замінників (рис. 1).

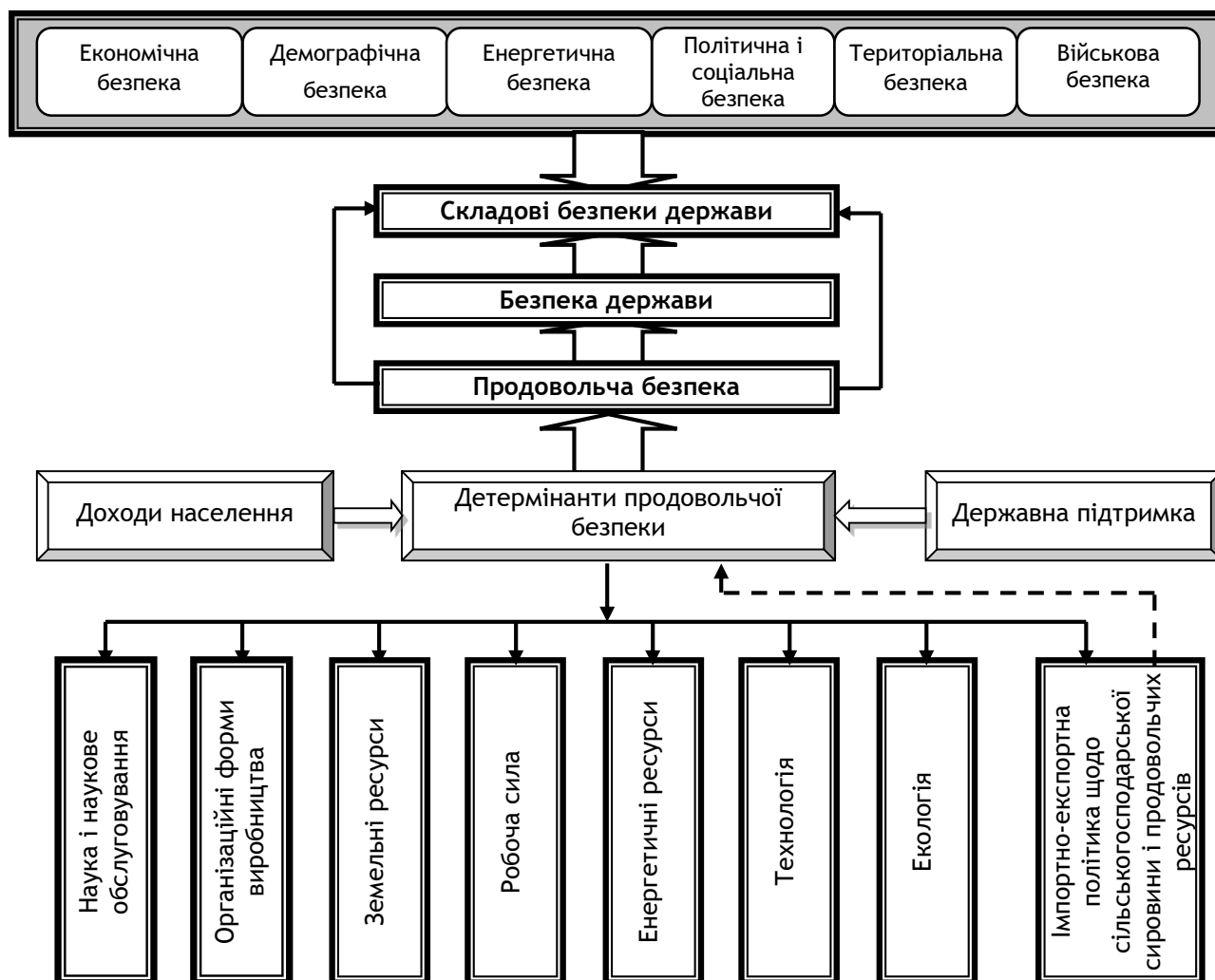

Рис. 1. Складові безпеки держави

Джерело: Власні дослідження.

Продовольча безпека розглядається як важлива складова безпеки держави, а тому її слід розцінювати не лише як внутрішню складову незалежності держави, але і як важливий зовнішній фактор, оскільки продовольче забезпечення населення на рівні науково обґрунтованих норм споживання виступає свідченням економічної міцності держави.

Серед завдань функціонування ринку продовольства вирізняється забезпечення належного рівня безпеки продовольчого забезпечення. За визначенням науковців Національного інституту стратегічних досліджень України, «продовольча безпека» - це такий рівень забезпечення населення продовольством, за якого надається гарантування соціально-політичної стабільності у суспільстві, виживання та розвиток особи, сім'ї, нації, стійкий рівень економічного розвитку.

Продовольча безпека являє собою обов'язкову умову розвитку цивілізованого внутрішнього продовольчого ринку.

Забезпечення належного рівня продовольчої безпеки, як показує світовий досвід, має чіткі критерії щодо його визначення:

- частка продовольства власного виробництва у щорічних загальних обсягах його споживання становить не менше 80%. Перевищення обсягу імпорту продовольчих това-

рів понад 30% зумовлює занепад власного виробництва;

- критична межа становить 50% раціонально обґрунтованих норм споживання, недосягнення якої слугує свідченням підвищення рівня недоїдання, появи загрози голоду і дестабілізації процесів фізіологічного, демографічного та соціального характеру;

- добова межа енергонасиченості раціону харчування (за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я) становить 1500 ккал. Нижчий рівень є свідченням наявності голоду [18, с. 14].

Порушення економічних і технологічних зв'язків між промисловими та сільськогосподарськими підприємствами, деформація сировинних зон підприємств харчової і переробної промисловості, дезінтеграція й призупинення процесів вертикальної та горизонтальної інтеграції, зменшення виробництва сільськогосподарської продукції призвели до значного скорочення в Україні виробництва продуктів харчування, зокрема молочної продукції. Використання потужностей переробних підприємств на сьогодні знаходиться в межах 40-70% [12].

При цьому рівень продовольчої безпеки в Україні можна оцінити по роках за рядом даних (табл. 1).

1. Рівень споживання продовольства населення України

з розрахунку на одну особу на рік, кг

Продукти	Норми споживання		Фактичне споживання				
	Фізіологічного мінімуму	Науково обґрунтовані	1990 р.	2000 р.	2019 р.		
					Усього	До фізіологічного мінімуму, %	До науково обґрунтованих норм, %
М'ясо і м'ясопродукти	45,4	80	68,2	32,7	53,6	118,1	67,0
Риба і рибопродукти	14,1	20,0	17,5	8,3	12,5	88,6	62,5
Молоко і молочні продукти	353,3	380,0	373,2	197,7	200,0	56,6	52,6
Яйця, шт.	246	290	272	164	290,0	117,8	100,0
Олія і маргарин	7,1	13,0	11,6	9,3	12,0	169,0	92,3
Цукор	26,8	38,0	50,0	36,5	28,8	107,4	75,7
Хлібопродукти	93,8	101,0	141,0	124,1	97,6	104,0	96,6
Картопля	90,1	124,0	161,0	134,5	135,7	150,6	109,4
Овочі і баштанні	106,8	161,0	102,5	101,0	164,7	154,2	102,2
Плоди і ягоди	61,3	90,0	47,4	29,1	58,7	95,7	65,2

Джерело: Власні дослідження.

За наведеними даними можна виділити кілька узагальнень щодо стану споживання населенням продуктів споживання. Так, у країні за період 1990-2019 рр. простежується чітка тенденція дестабілізації споживання основних продуктів споживання як за

абсолютним розміром, так і за структурою раціону. Якщо врахувати те, що порогом критичності споживання до науково обґрунтованої норми вважається 50%, то на межі критичного порогу перебуває споживання молока. Разом із тим споживання картоплі

перевищує норму на 9,4%; за 2019 р. порівняно з 2000-м споживання м'яса зросло на 63,9%, риби - на 50,6, олії - на 29, яєць - на 76,8, овочів та баштанних - на 63%; плодів та ягід - удвічі, що загалом варто віднести до позитивних зрушень.

Нині в Україні споживання молока залишається на межі критичного порогу, його рівень набагато нижчий за науково обґрунтовану норму і нижчий, ніж в інших країнах. Порівняно з країнами ЄС такий рівень нижчий майже втричі, США - у чотири рази [5].

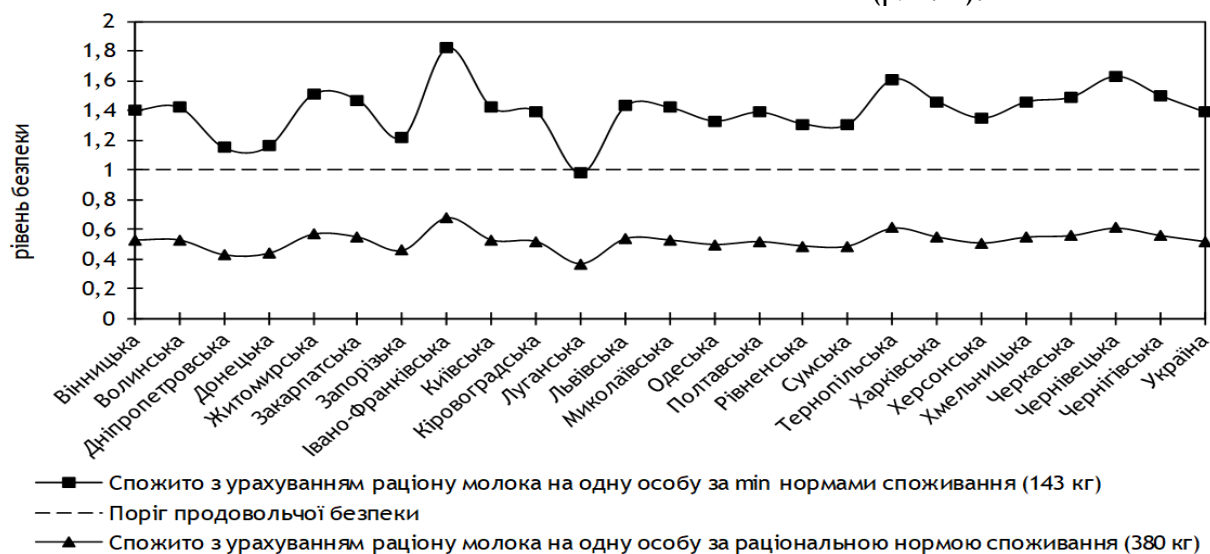
Молоко вважається одним із найцінніших продуктів харчування, що за харчовою цінністю здатне замінити будь-який продукт, проте жоден продукт не замінить молоко. Питне молоко характеризується високими споживними властивостями, які визначаються його хімічним складом, засвоюваністю, енергетичною цінністю. До складу молока входить високоякісний білок, кальцій, фосфор, вітаміни. Молоко забезпечує потребу організму людини у жиророзчинних вітамінах на 20-30%, у вітамінах B₂ B₆ - на 70%, у вітаміні B₁₂ - майже на 100% [5].

Динаміка поголів'я корів в Україні свідчить про його скорочення, що найближчими роками призведе до кризової ситуації в продовольчому забезпеченні населення продуктами харчування, особливо тваринного походження. Останнє, у свою чергу, може спричинити соціальну дестабілізацію в суспільстві, якщо зважати, що саме індустріальні регіони найгірше забезпечені продуктами харчування тваринного походження.

Стосовно задоволення споживчих потреб населення молочними продуктами спостерігається зменшення обсягів виробництва згаданої продукції та поголів'я корів. І це відбувається в господарствах усіх форм власності. До прикладу, за 1990-2019 рр. поголів'я великої рогатої худоби зменшилося від 24,6 до 3,3 млн голів, або на 86,6%, у тому числі поголів'я корів відповідно від 8,4 до 1,91 млн голів, або на 77,3%. Виробництво молока за 2019 р. порівняно з показниками 1990-го зменшилося у 2,4 рази. Надто високими виявилися темпи скорочення поголів'я корів та обсяги виробництва в індустріальних регіонах. Так, при скороченні поголів'я корів по Україні за 1990-2019 рр. на 77,3%, у Запорізькій області воно становило 86,5%, Дніпропетровській - 84,5, Донецькій - 84,1, Київській - 87,4%.

За результатами 2019 р. обсяги споживання молока на душу населення визначено 200 кг порівняно з 2018-м із 197,7 кг. Як висновок, ситуація із споживанням продукту залишилася незмінною. Зокрема, на кінець досліджуваного періоду найбільше згаданого продукту споживалося в Івано-Франківській (260,4 кг), Житомирській (215,4 кг), Чернівецькій (233,8 кг) і Хмельницькій області (208,3 кг).

Рівень достатності споживання молока за 2017-2019 рр. відповідно до науково обґрунтованої норми становить 0,52/раціону або 200 кг, тобто населення країни спожило лише 52% від необхідного обсягу. При цьому мінімальна норма харчування, що закріплена у споживчому кошику на рівні 143 кг, забезпечена в усіх регіонах, за винятком Луганської області (рис. 2).

Рис. 2. Рівень продовольчої безпеки за обсягами споживання молока та молочних продуктів за 2017-2019 рр.

Джерело: Побудовано за даними Державної служби статистики України.

Найвищий рівень достатності молока за раціональною нормою встановлено в Івано-Франківській області - 0,68/раціону (264,4 кг). Населення регіонів за обсягами споживання молока знаходяться у стані прихованої продовольчої небезпеки.

Загрозливим чинником продовольчої безпеки виступає надзвичайно високий рівень диференціації регіонів за рівнем виробництва продуктів харчування на душу населення, про що свідчать показники аналізу забезпеченості споживання населення молоком, виробленим у межах регіону (табл. 2).

2. Групування регіонів України за забезпеченістю споживання виробництвом сирого молока у 2019 р.

Забезпеченість споживання виробництвом, %	Регіони України	Кількість областей	Виробництво молока, %	Населення у групі, %	Середнє споживання на одну особу в групі, кг	Виробництво на одну особу, кг
До 75	Київська, Одеська, Дніпропетровська, Донецька, Луганська	5	13,7	34,4	178,1	93,2
75-99,9	Запорізька, Львівська, Харківська	3	12,7	16,4	198,9	184,4
100 - 149,9	Закарпатська, Івано-Франківська, Миколаївська, Херсонська, Чернівецька	5	16,7	13,5	221,6	295,3
150-199,9	Волинська, Кіровоградська, Рівненська, Тернопільська, Черкаська	5	20,2	12,8	207,0	375,3
200 і більше	Вінницька, Житомирська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Чернігівська,	6	36,7	22,9	206,8	415,1
Усього	Х	24	100	100	200,1	238,1

Джерело: Власні дослідження.

В Україні за 2019 р. середній обсяг виробництва молока на душу населення знаходився на рівні 238,1 кг, у Чернігівській, Полтавській і Вінницькій областях він становив 526-541 кг, тоді як в Одеській і Запорізькій - 140,6 кг.

Потоки продовольства між регіонами слугують однією з форм реалізації природного та історичного поділу праці в аспекті традиційного поділу регіонів на виробляючі (ті, що здійснюють вивезення продовольчих товарів, зокрема тваринного походження, самозабезпечені на певному рівні) та споживаючі (ті, що здійснюють завезення) продовольчі товари.

Звідси, проблема забезпечення продовольчої безпеки стає такою не окремих, а всіх

регіонів України загалом. Утім, за необхідності, відбувається забезпечення окремих регіонів із сусідніх країн через імпорт, що визначається економічною вигодою. Це пов'язано із забезпеченням належного рівня фізичної й економічної доступності основних видів продовольства, надійності постачання продовольчих товарів та стійкості підприємств агропромислової сфери [10, 11].

Аналіз рівня споживання молочної продукції населенням регіонів України дає можливість визначити певний рівень диспропорцій у виробництві та формуванні регіональних продовольчих фондів (табл. 3).

3. Класифікація регіонів України за функціями на ринку молока

Групи областей	Функції на ринку	Області (регіони)
Вивозять продукцію	Забезпечують населення продуктами і вивозять за межі своєї території молочну продукцію	Вінницька, Житомирська, Чернігівська, Полтавська, Сумська, Хмельницька
Увозять і вивозять продукцію	Частково забезпечують потреби населення в молоці і молочних продуктах	Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Черкаська, Чернівецька
Увозять значні обсяги продукції	Увозять молочну продукцію	Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Одеська, Київська, Луганська, Харківська

Джерело: Власні дослідження.

У сучасних умовах обмін між регіонами дає можливість зміцнити продовольчу безпеку, проте, безперечно, головною умовою її досягнення стає розвиток власного агропромислового виробництва.

Для України характерний перелік особливостей як щодо формування джерел продовольчих товарів, споживання, так і стосовно механізму їх функціонування. Основу продовольчого забезпечення має становити власне аграрне і переробне виробництво, із формуванням сировинної бази, продовольчого ринку, резервних фондів регіонального рівня, які забезпечать всі соціально-демографічні групи населення продовольчими товарами протягом певного періоду.

Висновки. Як засвідчили результати проведеного дослідження, забезпечення необхідного рівня продовольчої безпеки ще не досягнуто. Сучасний рівень розвитку національного і регіональних агропродовольчих ринків призвів до незбалансованості харчування населення, внаслідок чого структура споживання продуктів харчування людей та багатьох найважливіших продовольчих товарів, зокрема молока, істотно відрізняється від рекомендованих науково обґрунтованих норм харчування. Під час аналізу розвитку

регіонального ринку молока виявлено певні проблеми щодо його виробництва та споживання. З метою відновлення позицій на основних стратегічних напрямках аграрного виробництва (забезпечення належного рівня продовольчої безпеки і стабільної ситуації в економіці) найвагомими складовими державної системи підтримки мають стати: використання спеціального режиму кредитного забезпечення аграрних товаровиробників та забезпечення часткового відшкодування відсоткових ставок за одержані ними від комерційних банків кредитні ресурси; фінансування державних цільових програм; створення належних умов для розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності в галузі молочного скотарства; забезпечення паритету в міжгалузевій взаємодії галузі молочного скотарства з іншими галузями економічної системи.

Таким чином, досягнення необхідного рівня продовольчого забезпечення і продовольчої безпеки країни та регіонів передбачає створення умов, за яких вітчизняні товаровиробники здатні ефективно виробляти, переробляти, зберігати і реалізовувати молочну продукцію.

Список бібліографічних посилань

1. Брий-Саверен Ж. Психологія смаку. 1820 р. URL : <http://http://www.lubing/ru/aboutnink/brigasvaren/>.
2. Гнатюк С. А. Продовольча безпека та можливість її досягнення в Україні. *Економіка АПК*. 2005. № 7. С. 42-45.
3. Економіка виробництва молока і молочної продукції в Україні : монографія / за ред. П. Т. Саблука, В. І. Бойка. Київ : ННЦ ІАЕ, 2005. 340 с.
4. Заходим М. В. Сучасний стан і тенденції розвитку молочного скотарства в Україні. *Інноваційна економіка. Науково-виробничий журнал*. 2016. № 1-2(61). С. 53-59. URL : http://ie.at.ua/IE_2016/InnEko_1-2_2016_.pdf.
5. Інформаційно-аналітичний портал про молоко і молочне господарство. URL : <http://milkua.info/uk/aboutmilk/>.

References

1. Bryiia-Saverena, Zh. (1820). *Psykhohohiia smaku* [Psychology of taste]. Retrieved from: <http://http://www.lubing/ru/aboutnink/brigasvaren/> [In Ukrainian].
2. Hnatiuk, S.A. (2005). *Prodovolcha bezpeka ta mozhlyvosti yii dosiahnennia v Ukraini* [Food security and opportunities to achieve it in Ukraine]. *Ekonomika APK*, 7, pp. 42-45 [In Ukrainian].
3. Sabluk, P.T., Boiko, V.I., et al. (2005). *Ekonomika vyrobnytstva moloka i molochnoi produktsii v Ukraini: monohrafiia* [Economics of milk production and dairy products in Ukraine: monograph]. Kyiv: NNTs IAE [In Ukrainian].

6. Кочетков О. В., Марков Р. В. Формування системи показників продовольчої безпеки України. *Економіка АПК*. 2002. № 9. С. 43-49.
7. Кузьо Р. М. Продовольча безпека як пріоритет аграрної політики. Сучасні виклики продовольчої безпеці: дискусія за круглим столом (15 травня 2015 року). Львівський НАУ. Львів. С. 38-41.
8. Лукінов І. І. Вибрані праці: у двох книгах. Кн. 2. Київ : ННЦ ІАЕ, 2007. 794 с.
9. Методичні рекомендації з організації сімейних ферм в Україні (на прикладі ферм з виробництва молока) / Ю. О. Лупенко, М. Й. Малік, М. І. Кісіль та ін. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2014. 60 с.
10. Місюк М. В. Вплив ринку м'ясомолочної продукції на рівень продовольчої безпеки країни. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2014. Т. 19. Вип. 2(2). С. 130-134.
11. Місюк М. В. Ринок продукції скотарства : монографія. Київ : ННЦ ІАЕ, 2012. 324 с.
12. Павловська Л. Д., Заходим М. В. Забезпечення конкурентоспроможності продукції молокопереробних підприємств : монографія. Житомир : Вид-во «Полісся», 2011. 228 с.
13. Пасхавер Б. Й. Продовольча доступність. *Економіка України*. 2001. № 7. С. 65-67.
14. Постанова Верховної Ради про прийняття за основу проекту Закону України про продовольчу безпеку України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3498-17#Text>.
15. Прогноз виробництва сільськогосподарської продукції в Україні у 2018 році (січень 2018 р.) / Лупенко Ю. О., Месель-Веселяк В. Я., Грищенко О. Ю., Волосюк Ю. В.; за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. Київ : ННЦ ІАЕ, 2018. 20 с.
16. Саблук П. Т., Білоус О. Г., Власов В. І. Продовольча безпека України. *Економіка АПК*. 2009. № 10. С. 3-7. URL : http://eaprk.org.ua/sites/default/files/eaprk/2009/2009_10/09_10_01.pdf.
17. Тринько Р. І. Продовольча безпека: аналітична діагностика : монографія. Львів, 2010. 168 с.
18. Хорунжий М. Й. Продовольча безпека: соціально-економічна суть, стан і показники. *Економіка АПК*. 2003. № 6. С. 9-16.
19. Шиян Н. І. Развитие скотоводства в Украине. *Економіка АПК*. 2016. № 9. С. 38-43. URL : <http://eaprk.org.ua/ru/contents/2016/09/38>.
20. Boiko Viktoriia, Kwilinski Aleksy, Misiuk Mykola, Boiko Liudmyla. Competitive advantages of wholesale markets of agricultural products as a type of entrepreneurial activity: the experience of Ukraine and Poland. *Економічний часопис-XXI*. 2019. № 175(1-2). С. 68-72. URL : <https://doi.org/10.21003/ea.V175-12>.
21. D'souza Karen. Milk fat does a good? The Mercury news. August 26, 2017. URL : <http://www.mercurynews.com/2017/08/26/milk-fat-does-a-good/>.
22. Glauber J.W., Effland A. United States agricultural policy: its evolution and impact. 2016. 40 p. International Food Policy Research Institute: Website. URL : <https://www.ifpri.org/publikation/united-states-%20agricultural-%20policy-its-evolution-and-impact>.
23. Loring P. A., Whitely C. Food Security and Food System Sustainability in North America. *Encyclopedia of Food Security and Sustainability*. 2019. Vol. 3. P. 126-133.
24. Mysiuk Mykola, Zakhodym Maryna, Ievstafieva Yulia, Susharnyk Yaroslav, Misko Alla, Reznik Nadiia. Problems of Food Security in Modern Conditions of Ukraine. *International Journal of Advanced Science and Technology*. 2020. № 29(9s). P. 4606-4613. URL : <http://sersc.org/journals/index.php/IJAST/article/view/17171>.
4. Zakhodym, M.V. (2016). Suchasnyi stan i tendentsii rozvytku molochnoho skotarstva v Ukraini [Current state and trends in the development of dairy farming in Ukraine]. *Naukovo-vyrobnychiy zhurnal «Innovatsiina ekonomika»*, 1-2 (61), pp. 53-59. Retrieved from: http://ie.at.ua/IE_2016/InnEko_1-2_2016_.pdf [In Ukrainian].
5. Informatsiino-analitychnyi portal pro moloko i molochne hospodarstvo [Information and analytical portal about milk and dairy farming]. Retrieved from: <http://milkuia.info/uk/aboutmilk/> [In Ukrainian].
6. Kochetkov, O.V. & Markov, R.V. (2002). Formuvannia systemy pokaznykiv prodovolchoi bezpeky Ukrainy [Formation of the system of food security indicators of Ukraine]. *Економіка АПК*, 9, pp. 43-49 [In Ukrainian].
7. Kuzo, R.M. (2015). Prodovolcha bezpeka yak pryoritet ahrarynoy polityky [Food security as a priority of agricultural policy]. *Suchasni vyklyky prodovolchii bezpetsi: dyskusiiia za kruhlym stolom (15 travnia 2015 roku)*. Lviv: Lvivskiyi NAU (pp. 38-41) [In Ukrainian].
8. Lukinov, I.I. (2007). Vybrani pratsi: u dvokh knykh. Kn. 2. [Selected works: in two books. Volume 2]. Kyiv: NNTS IAE [In Ukrainian].
9. Lupenko, Yu.O., Malik, M.Yo., Kisel, M.I., et al. (2014). Metodichni rekomendatsii z orhanizatsii simeinykh ferm v Ukraini (na prykladi ferm z vyrobnytstva moloka) [Methodical recommendations for the organization of family farms in Ukraine (on the example of milk farms)]. Kyiv: NNTS «ІАЕ» [In Ukrainian].
10. Misiuk, M.V. (2014). Vplyv rynku miasomolochnoy produktsii na riven prodovolchoy bezpeky krainy [The impact of the meat and dairy market on the level of food security of the country]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Ekonomika*, Т. 19, vyp. 2(2), pp. 130-134 [In Ukrainian].
11. Misiuk, M.V. (2012). Rynok produktsii skotarstva: monohrafiia [Livestock products market: monograph]. Kyiv: NNTS IAE [In Ukrainian].
12. Pavlovska, L.D. & Zakhodym, M.V. (2011). Zabezpechennia konkurentospromozhnosti produktsii molokopererobnykh pidpriemstv: monohrafiia [Ensuring the competitiveness of dairy products: monograph]. V-vo «Polissia» [In Ukrainian].
13. Paskhaver, B.Yo. (2001). Prodovolcha dostupnist [Food availability]. *Економіка України*, 7, pp. 65-67 [In Ukrainian].
14. Postanova Verkhovnoi Rady pro pryiniattia za osnovu proektu Zakonu Ukrainy pro prodovolchu bezpeku Ukrainy [Resolution of the Verkhovna Rada on the adoption of the draft Law of Ukraine on Food Security of Ukraine as a basis]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3498-17#Text> [In Ukrainian].
15. Lupenko Yu. O., Mesel-Veseliak, V.Ya., Hryshchenko. O.Yu. & Volosiuk, Yu.V. (2018). Prohnoz vyrobnytstva silskohospodarskoi produktsii v Ukraini u 2018 rotsi (sichen 2018r.) [Forecast of agricultural production in Ukraine in 2018 (January 2018)]. (Yu.O. Lupenko, V.Ya. Mesel-Veseliak (Ed.)). Kyiv: NNTS IAE [In Ukrainian].
16. Sabluk, P.T., Bilous, O.H. & Vlasov, V.I. (2009). Prodovolcha bezpeka Ukrainy [Food security of Ukraine]. *Економіка АПК*, 10, pp. 3-7. Retrieved from : http://eaprk.org.ua/sites/default/files/eaprk/2009/2009_10/09_10_01.pdf [In Ukrainian].
17. Trynko, R.I. (2010). Prodovolcha bezpeka: analitychna diahnozyka: monohrafiia [Food security: analytical diagnostics: monograph]. Lviv [In Ukrainian].
18. Khorunzhyi, M.Yo. (2003). Prodovolcha bezpeka: sotsialno-ekonomichna sut, stan i pokaznyky [Food security: socio-economic essence, condition and indicators]. *Економіка АПК*, 6, pp. 9-16 [In Ukrainian].
19. Shyian, N.I. (2016). Razvytye skotovodstva v Ukrayne [Development of cattle breeding in Ukraine]. *Економіка АПК*, 9, pp. 38-43. Retrieved from: <http://eaprk.org.ua/ru/contents/2016/09/38> [In Ukrainian].
20. Viktoriia Boiko, Aleksy Kwilinski, Mykola Misiuk, Liudmyla Boiko (2019). Competitive advantages of wholesale markets of agricultural products as a type of entrepreneurial activity: the experience of Ukraine and Poland. *Економічний часопис-XXI*, 175(1-2), pp. 68-72. Retrieved from: <https://doi.org/10.21003/ea.V175-12> [In English].

21. Karen D'souza (2017). Milk fat does a good? The Mercury news. August 26. Retrieved from: <http://www.mercurynews.com/2017/08/26/milk-fat-does-a-good/> [In English].
22. Glauber, J.W. & Efland, A. (2016). Uniteg Statey agricultural policy: its evolution and impact. 40 p. International Food Policy Research Institute: Website. Retrieved from: <https://www.ifpri.org/publikation/united-states-%20agricultural-%20policy-its-evolution-and-impact> [In English].
23. Loring, P.A. & Whitely, C. (2019). Food Security and Food System Sustainability in North America. Encyclopedia of Food Security and Sustainability, vol. 3, pp. 126-133 [In English].
24. Mysyuk Mykola, Zakhodym Maryna, levstafieva Yulia, Shsharnyk Yaroslav, Misko Alla, Reznik Nadiia (2020). Problems of Food Security in Modern Conditions of Ukraine. International Journal of Advanced Science and Technology, 29(9s), pp. 4606-4613. Retrieved from: <http://serc.org/journals/index.php/IJAST/article/view/17171> [In English].

Misiuk M. V., Zakhodym M. V. Development of the milk market in the context of ensuring the country's food security

The purpose of the article is to reveal the essence of food security and analyze the development trends of the milk market in terms of providing the population with dairy products.

Research methods. In the process of the study, dialectical methods of cognition, a systematic approach to the study of economic phenomena, monographic (with generalized domestic and foreign experience in determining the economic essence of food security), analysis and synthesis (when studying the levels of milk production and the physical and economic accessibility of the population to these products) were used, statistical groupings (when identifying the place of regions in the national volume of dairy production), economic and statistical (when processing mass statistical data), abstract logical (when substantiating theoretical generalizations and drawing conclusions).

Research results. The theoretical aspects of food security as an economic category are substantiated, the essence of which is reduced as the ability of the state under various conditions to provide guarantees and meet the needs of the population for food products at a scientifically grounded level of consumption for effective demand. The analysis of the development of the milk market in the context of ensuring food security, in particular of such a segment as the consumption of milk in accordance with the scientifically grounded norm, is carried out and trends in the provision of milk to the regions of Ukraine are determined.

Scientific novelty. The analysis of the level of dairy products consumption by the population of the regions of Ukraine made it possible to determine a certain level of imbalances in the production and formation of regional food stocks and to classify the regions of Ukraine by functions in the milk market according to the level of provision with their own production, which made it possible to substantiate the need for interregional exchange of industry products in order to improve the level consumption per capita and strengthening food security.

Practical significance. The recommendations of the authors can be used by the Departments of agro-industrial development of regional state administrations in the development of food security programs, taking into account both the development of their own milk production and the exchange between regions. Tabl.: 3. Figs.: 2. Refs.: 24.

Keywords: milk industry; food security; market; consumption rate; region.

Misiuk Mykola Vasylovych - doctor of economic sciences, professor, dean of the economic faculty, Podilsk State Agrarian and Technical University (13, Shevchenko St., Kamianets-Podilskyi, Khmelnytsk region, 32316)

E-mail: misyuknikolai@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-2903-7715>

Zakhodym Maryna Volodymyrivna - candidate of economic sciences, associate professor (docent), associate professor (docent) of the department of economics, entrepreneurship, trade and exchange activities, Podilsk State Agrarian and Technical University (13, Shevchenko St., Kamianets-Podilskyi, Khmelnytsk region, 32316)

E-mail: mzahodym@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-0010-8006>

Мисюк Н. В., Заходым М. В. Развитие рынка молока в контексте обеспечения продовольственной безопасности страны

Цель статьи - раскрыть сущность продовольственной безопасности и проанализировать тенденции развития рынка молока в контексте обеспечения населения молочной продукцией.

Методика исследования. В процессе исследования использованы диалектические методы познания, системный подход к изучению экономических явлений, монографический (при обобщенные отечественного и зарубежного опыта в определении экономической сущности продовольственной безопасности), анализа и синтеза (при исследовании уровней производства молока и физической и экономической доступности населения к данной продукции), статистических группировок (при выявлении места регионов в общенациональном объеме производства молочной продукции), экономико-статистический (при обработке массовых статистических данных), абстрактно-логический (при обосновании теоретических обобщений и формировании выводов).

Результаты исследования. Обоснованы теоретические аспекты продовольственной безопасности как экономической категории, суть которой сводится к способности государства при различных условиях предоставить гарантии и обеспечить потребности населения в продовольственных товарах на научно обоснованном уровне потребления при платежеспособном спросе. Осуществлен анализ развития рынка молока в контексте обеспечения продовольственной безопасности, в частности такого сегмента, как потребление молока в соответствии с научно обоснованной нормой и определены тенденции обеспечения молоком регионов Украины.

Элементы научной новизны. При анализе уровня потребления молочной продукции населением регионов Украины установлены определённые диспропорции в производстве и формировании региональных продовольственных фондов, осуществлена классификация регионов Украины по функциям на рынке молока с учётом показателя обеспечения собственным производством. Обоснована необходимость межрегионального обмена продукции отрасли с целью улучшения уровня потребления на душу населения и укрепления продовольственной безопасности.

Практическая значимость. Приведенные рекомендации могут быть использованы департаментами агропромышленного развития областных государственных администраций при разработке программ обеспечения продовольственной безопасности, учитывая как развитие собственного производства молока, так и обмен между регионами. Табл.: 3. Илл.: 2. Библиогр.: 24.

Ключевые слова: производство; молоко; продовольственная безопасность; рынок; норма потребления; регион.

Мисюк Николай Васильевич - доктор экономических наук, профессор, декан экономического факультета, Подольский государственный аграрно-технический университет (32301, Хмельницкая обл., г. Каменец-Подольский, ул. Шевченко, 13)

E-mail: misyuknikolai@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-2903-7715>

Заходым Марина Владимировна - кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономики, предпринимательства, торговли и биржевой деятельности, Подольский государственный аграрно-технический университет (32301, Хмельницкая обл., г. Каменец-Подольский, ул. Шевченко, 13)

E-mail: mzahodym@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-0010-8006>

Стаття надійшла до редакції 18.12.2020 р.

Фахове рецензування: 28.12.2020 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Місюк М. В., Заходим М. В. Розвиток ринку молока в контексті забезпечення продовольчої безпеки країни. *Економіка АПК*. 2021. № 1. С. 34 – 43. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202101034>

Misiuk, M.V. & Zakhodym, M.V. (2021). Rozvytok rynku moloka v konteksti zabezpechennia prodovolchoi bezpeky krainy [Development of the milk market in the context of ensuring the country's food security]. *Ekonomika APK*, 1, pp. 34 – 43 [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202101034>

*

УДК 339.13

JEL Classification: Q13

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202101043>

Н. М. БУНЯК, кандидатка економічних наук,
старша наукова співробітниця
І. М. ДАНИЛКО

Стан конкуренції на ринках сортів та насіння сортів пшениці м'якої озимої вітчизняної селекції

Мета статті - проаналізувати стан конкуренції на ринку сортів та ринку насіння сортів пшениці м'якої озимої вітчизняної селекції в Україні.

Методика дослідження. В основу методики дослідження покладено комплексний підхід до вивчення стану конкуренції, конкурентних переваг. Застосовувалися методи: статистико-економічний при визначенні ролі окремих заявників на формування пропозиції на ринку сортів; графічний і табличний - для наочного відображення результатів наукового дослідження.

Результати дослідження. Визначено, що суб'єкти насінництва на різних ринках, ринках насіння сортів та ринках сортів виступають у різних ролях. Виявлено способи комерціалізації сортів, як об'єктів інтелектуальної власності. За результатами проведеного групування сортів за обсягами виробництва насіння встановлено шість сортів лідерів за обсягами поширення на полях сільськогосподарських товаровиробників. Сформовано групу оригінаторів, що посідають лідируючі позиції на ринках сортів, спрогнозовано зміни у найближчій перспективі та обгрунтовано такі зміни серед лідерів. Окреслено загальну кількість суб'єктів, що формують пропозицію на ринках сортів та насіння сортів, загальний обсяг пропонування насіння по сортах, категоріях та географії його виробництва. За результатами аналізу кон'юнктури регіональних ринків насіння сортів пшениці м'якої озимої зроблено

© Н. М. Буняк, І. М. Данилко, 2021